

Madrid: Cátedra, S.A., 1988. – 256 p. 5. *Siguán M.* España plurilingüe / Miquel Siguán. – Madrid: Alianza Editorial, S.A., 1992. – 355 p. 6. *Іванова О.Ю.* Поняття престижу як визначального фактору мовної градації в лінгвістичній реальності Іспанії / Ольга Юріївна Іванова // Наукові записки: зб. наук. праць. 0 Серія: Філологічні науки (мовознавство): У5ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2008. – Вип. 75(2). – С.287-293. 7. *Medina López J.* Lenguas en contacto / Javier Medina López. – Madrid: Arco Libros, S.L., 1997. – 72 p. 8. *Ferguson C.* Diglossia / Charles Ferguson // Word. – New York, 1959. – №15. – P. 325-337. 9. *Moreno Fernández F.* Principios de sociolingüística y sociología del lenguaje / Francisco Moreno Fernández. – Barcelona: Ariel, 1998. – 399 p. 10. *Calvet L.-J.* A(Socio)lingüística / Louis-Jean Calvet. – Santiago de Compostela: Edicions Laiovento, S.L., 1998. – 108 p. 11. *Fasold R.* La sociolingüística de la sociedad. Introducción a la sociolingüística / Ralph Fasold. – Madrid: Visor Libros, 1996. – 491 p. 12. *Herrerías J.C.* Lenguas y normalización en España / José Carlos Herreras. – Madrid: Gredos, 2006. – 390 p. 13. *López García A.* ¿Son históricas las “autonomías históricas”? el papel de la lengua en la estructura administrativa del Estado español / Ángel López García // Lenguas de España, lenguas de Europa. – Madrid: Colección Veintiuno, 1993. – P. 29-37. 14. *Báez de Aguilar González F.* El conflicto lingüístico de los emigrantes castellanohablantes en Barcelona / Francisco Báez de Aguilar González. – Málaga: Universidad de Málaga, 1997. – 229 p.

ІЩЕНКО Н.Г.

Національний технічний університет України “КПІ”

КОМПОНЕНТНА СТРУКТУРА ЛЕКСИЧНОГО ЗНАЧЕННЯ

У цій статті розглядається взаємодія компонентів у структурі лексичного значення. Ця взаємодія впливає на вибір слів для комунікативної ситуації.

Ключові слова: взаємодія, компонент, прагматика, вплив, комунікативна ситуація.

В статье рассматривается взаимодействие между компонентами в структуре лексического значения слова. Такое взаимодействие влияет на выбор слов для коммуникативной ситуации.

Ключевые слова: взаимодействие, компонент, прагматика, влияние, коммуникативная ситуация.

In this article it is spoken about the interaction between the components in the structure of the lexical meaning. This interaction has a great influence on the choice of words for communicative situation.

Key words: interaction, component, pragmatic, influence, communicative situation.

У зв'язку з оформленням в лінгвістиці останніх десятиріч нової комунікативно-прагматичної дослідницької парадигми, яка ґрунтується на принципі діяльності людини, можна говорити про можливість прагмасемантичного підходу до одиниць усіх рівнів мови, в тому числі лексичного і словотвірного.

Лексичне значення похідних іменників представляє собою складну структуру, яка включає низку складових. Складність структури лексичного значення зумовлена процесом номінації, а також

багатоаспектним характером мовної комунікації. Комплексна будова лексичної семантики пов'язана, з одного боку, з особливостями діяльності людини, що відображається в об'єктивній реальності, з іншого, – з функціональною зорієнтованістю одиниць мови. Визначаючи провідну роль висловлення як комунікативної одиниці, не можна відмовляти слову у певній комунікативній значущості. Кодуючи мовними засобами певний розумовий зміст, мовець відбирає прагматичні засоби, що відповідають даній комунікативній ситуації.

Актуальність цієї роботи полягає у висвітленні питання компонентної структури лексичного значення похідних іменників і взаємодії її компонентів один з одним.

Об'єктом дослідження є похідні іменники сучасної німецької мови.

Предметом дослідження є компонентна семантична структура лексичного значення похідних іменників і взаємодія складових компонентів в структурі значення.

Більшість похідних слів утворюється за допомогою словотвірних засобів. Розуміння похідного слова як джерела не тільки номінації, а й правил його утворення за певними моделями і схемами [1:146–190] дозволило виявити механізм побудови похідних словотвірних структур: дія аналогії, асоціативні процеси в лексико-семантичній системі, структурна і семантична взаємодія твірної основи і афікса, утворення стилістичної та функціональної маркованості похідних лексичних одиниць в результаті такої взаємодії тощо.

Похідне слово як об'єкт нашого дослідження втілює в собі єдність узагальнення, комунікації і мислення. Виходячи з цієї тези, вивчення похідних слів потребує звернення до аспектів номінації і розвитку номінативних одиниць, комунікації і прагматичного функціонування.

Між номінативною і комунікативною діяльністю існує безпосередній зв'язок. “Найменування предмету або ситуації є не тільки процес номінації (позначення), а й одночасно процес пізнання і комунікації” [2:44–45].

Комунікація передбачає обмін інформацією в процесі спілкування, яка достатньо різноманітна. Вона включає не тільки дані про зміст предмета комунікації, а й інформацію про емоційний стан мовця, про його ставлення до предмета інформації і оцінка його можливого впливу на слухача. Окрім цього, в процесі комунікації фіксується її загальна ситуація: дані про комунікантів, обставини, за якими здійснюється

комунікація, офіційність / неофіційність умов комунікації, тобто прагматичні параметри комунікації.

Прагмасемантичний підхід, що проникнув у всі рівні мови, змінив шляхи дослідження словотвірних процесів. Спостерігається перехід до розкриття функцій, мотивів, цілей використання словотворчих засобів в конкретних комунікативних ситуаціях, пізнається необхідність вивчення словотвірних процесів з урахуванням мовленнєвих настанов і адекватності сприйняття одиниць номінації.

Вивченню прагматичного компоненту похідного слова, його взаємодії з семантичним приділяється недостатньо уваги в сучасній німецькій мові, акцентуючись в основному на семантиці, на мовленнєвих актах прагматичної спрямованості. Однак опис власне семантичних і прагматичних компонентів, формування прагматичних компонентів саме в структурі лексичного значення похідного слова залишається невирішеним.

Значення – це одна із самих спірних проблем в теорії мови. Питання визначення значення слова сприймається лінгвістами неоднозначно. У сучасній лінгвістиці можна виокремити два підходи до визначення значення: референтний і функціональний. У разі референтного підходу відправною крапкою процесу номінації є предмет, процес або явище об'єктивної дійсності, якому дається ім'я. Однак референт, який є позначений певним іменем, виступає у процесі номінації не стільки як конкретний окремий об'єкт, скільки як представник цілого класу однакових або схожих за своєю природою предметів. Відповідно, найменування кожного конкретного об'єкту у процесі номінації пов'язане з формуванням поняття про клас предметів, до якого належить даний конкретний предмет. Отже, мова відображає дійсність в узагальненій формі, і як перший етап процесу номінації слід виділити формування поняття про даний предмет як представника цілого класу предметів. Центральною ідеєю референтного підходу є виділення трьох чинників, що характеризують значення слова: 1) слово-символ, 2) слово-поняття, 3) слово референт, тобто той предмет, який позначає слово. Відповідно до цього підходу значення розуміється як складне ціле, яке складається із предмета, що позначається, і поняття про цей предмет.

З боку функціонального підходу вивчаються функції слова у мовленні і тому приділяють менш уваги питанню “Що є значення?”, ніж тому, які функції має значення [3:61–65].

Однак значення слова не можна ототожнювати ні з референтом, тобто предметом, який він позначає, ні зі звучанням цього слова. “Значення слова, це – відображення предмета, явища або відношення у свідомості людини, що входить у структуру слова як так звана його внутрішня сторона, по відношенню до якої звучання слова виступає як матеріальна оболонка” [4:182–203]. Внутрішня сторона необхідна не тільки для вираження значення і для передачі його іншим людям, а й для саме його виникнення, формування, існування і розвитку.

Значення визначається не тільки зв’язком слова з предметами реальної дійсності, а й також місцем слова в системі мови, від структури якого залежить характер і суть значення. Виходячи з цього, значення слова можна визначити також як зміст мислення, закріплений за даною звуковою формою, зумовлений системою мови і загальний для мовного колективу. Значення слів зумовлюється всією лексико-семантичною системою мови і є результатом відображення об’єктивної дійсності. Лексичне значення похідних слів формується в умовах конкретних зв’язків і взаємовідношень слів системи мови і словотвірної системи. На відміну від понять, які є загальними для різних мов, лексичне значення слова завжди національно-специфічне.

Крім поняття, в значення слова можуть входити і інші компоненти: емоційне забарвлення, стилістична характеристика, структурний компонент, тобто парадигматична і синтагматична співвіднесеність з іншими словами, нашаровуються додаткові уявлення і смислові асоціації, морфологічна структура тощо. Залежно від того, до якої частини мови належить слово, лексичне значення пов’язане з певним колом граматичних і словотвірних значень, які притаманні граматичним класам, граматичним і словотвірним категоріям, і може зазнати на себе їх вплив, тому що кожна частина мови і кожний словотвірний тип мають свої семантичні особливості.

Сучасний підхід до вивчення семантики слова ґрунтується на передбаченні, що значення являє собою складну структуру, яка називається семантичною структурою слова або структурою лексичного значення слова і включає низку складових [5:35–80]. Доцільним є говорити про необхідність підходити до слова як до складної тотожності його лексичних і граматичних форм, що проявляються у різноманітних зв’язках слів з іншими компонентами мовної структури, і на цієї основі виокремити три основних чинника, що визначають лексичне значення слова:

- логіко-предметний зміст слова;
- своєрідність граматичних і словотвірних форм, за допомогою яких смисловий зміст фіксується і відтворюється;
- співвідношення слова зі всією лексико-семантичною системою мови, обов'язковим елементом якої воно є.

Смислова структура слова це – система, в якій ступінь самостійності і сфера загальноживаних значень залежать: по-перше, від характеру зв'язку слова з позначеними предметами, а й відповідно зі словами, що складають його звичний семантичний контекст у системі мови; по-друге, від ролі і місця, яке займають неоднорідні семантичні елементи; по-третє, від значення полісемантичного слова в системі мови; від морфологічної або словотвірної структури слова..

Отже, лексичне значення включає:

- вказівку на предмет, явище, процес або ознаку, що позначаються;
- вказівку на ставлення з боку мовця до предмету, що позначається;
- вказівку на загальний тип комунікативних ситуацій, в яких може використовуватися це найменування;
- вказівку на словотвірну структуру.

Відповідно до вказаного, лексичне значення вміщує такі аспекти: 1) матеріальний зміст, що формується предметною співвіднесеністю; 2) конотативний аспект; 3) прагматичний аспект і 4) морфологічна структура.

Денотативний і сигніфікативний компоненти матеріального змісту формуються ознаками: по-перше, мовним відображенням поняття про предмет або явище (денотат) і понятійною співвіднесеністю імені, його здатності відображати відповідне поняття (сигніфікат). Розбіжність між цими компонентами полягає у віднесеності найменування до конкретного предмету (денотат) або до класу об'єктів (сигніфікат). Таким чином, лексичне значення зберігає динамічний зв'язок і з референтом (денотат) і з поняттям (сигніфікат).

Додаткова інформація по відношенню до матеріального змісту, до ставлення мовця до предмета або явища визначається конотативним або емоційно-офіційним компонентом.

Конотативний аспект лексичного значення включає декілька складових, до яких належить емотивність, оціненість і функціонально-стилістичні характеристики.

Прагматичний аспект лексичного значення представляє собою додаткову по відношенню до змісту слова інформацію про учасників комунікації і умов комунікації.

Сучасна прагматика – це когнітивне, соціальне і культурне дослідження мови і комунікації. Вона, за сутністю, є міждисциплінарною галуззю, їй належить одне із провідних місць за інтенсивністю розвитку і впливу на інші галузі знань.

В дослідженнях останніх років, що спрямовані на вивчення мови в реальних ситуаціях комунікації, розглядається в основному прагматичний аспект висловлення, однак деякі положення досліджень прагматичного аспекту використовують також і при вивченні семантики слова, використовуючи референтну позицію. Тому у сучасній лінгвістиці виділяються дві точки зору до вивчення прагматики: по-перше, наявність прагматичного компоненту в структурі лексичного значення мовних одиниць є мовним виявом прагматики; по-друге, вивчення реалізації значення в прагматичному контексті, мовленнєвих актах, прагматичній ситуації за умовами різних прагматичних параметрів і виявляється у використанні прагматичної настанови, в основі якої перебуває характер відношень між суб'єктом і адресатом. Суб'єкт і адресат можуть збігатися, бути близькими або розходитися в соціально-ідеологічному, професійному або особистісному планах. Різним може бути і їхнє ставлення до предмета повідомлення. У процесі реалізації комунікативної настанови мовними засобами суб'єкт мовлення враховує різні чинники, серед яких і обсяг і характер повідомлень адресата про предмет комунікації, зумовленість відношення до предмета своїми знаннями і переконаннями, різними ціннісними критеріями, ставленням до самого суб'єкта.

Поява нового слова для комунікації спричиняється прагматичною необхідністю. Адресант інформації обирає з наявного лексичного матеріалу те, що найкраще може виразити його думки й почуття, якщо ж у лексиконі адресанта такого слова немає, він використовує можливості мови, створює нову лексичну одиницю за допомогою мовних ресурсів.

І денотат і сигніфікат слова по-різному відображають у складі лексичного значення об'єкт реального або уявного світу, що позначається знов утвореним словом. І в цьому плані вони протистоять прагматичному компоненту значення слова. Прагматичний компонент відображає суб'єктивне ставлення до предметів і явищ реального світу,

певний погляд на відображені об'єкти, ознаки, що пов'язані з ними у свідомості носіїв мови. Прагматичний компонент містить інформацію про ставлення людини, яка користується певним словом, до об'єкта, що позначається словом, або до адресата, який одержує повідомлення, а також специфічну для певної лексики інформацію про ті дії, які можуть відбуватися за допомогою цієї інформації.

Прагматична інформація є неоднорідною за своїм складом і вона може бути соціально-оцінною та емоційно-оцінною, тому прагматичний компонент називається ще конотативним, експресивним, або стилістичним. Таку невизначеність можна пояснити загальною переорієнтацією лінгвістичних досліджень – переходом від структурного аналізу лексичних одиниць до функціонального у мовленнєвому спілкуванні.

Інформація про умови комунікації вміщує вказівку на комунікативні ситуації: формальні, нейтральні і неформальні, що дозволяє класифікувати названі ситуації за ступенем офіційності. Відповідно, в семантиці лексичних одиниць закріплюється та ситуація, в якій вони переважно функціонують; виникають парадигматичні пари (*das Gesicht – das Anlitz*) або опозиції слів, протиставлених за протилежною ознакою (*Richtigkeit – Falschheit*). Чинник ролевих відносин учасників відображає різноманітність характеру контактів між людьми: ділових, дружніх, родинних, а також взаємовідношення комунікантів: відношення підкорення, поважності, ввічливості.

- Інформація про учасників комунікації, що входить в прагматичний аспект значення слова, може включати також вказівку на: вік комунікантів; стать комунікантів; освіту; соціальний статус.

Одна із складових прагматичного аспекту лексичного значення пов'язана зі сферами використання мови: професійними, клерикальними, зі сферою масової комунікації.

Таким чином, прагматичним компонентом структури лексичного значення слова є наявна в ньому інформація про умови його вживання, про різноманітні аспекти комунікативної ситуації, у яких це слово використовується. До цих аспектів належить також ставлення мовця до денотата, відношення між адресантом та адресатом, обставини спілкування, мета, яку мовець хоче досягти за допомогою свого висловлювання та багато інших параметрів, які так чи інакше пов'язані з суб'єктом мовлення. Прагматичним значенням є інформація, яку передають мовні одиниці і яка вилучається зі слів про суб'єктно-оцінне,

емоційне ставлення мовців до денотатів, додатково – до когнітивного значення.

Отже, компонентна структура лексичного значення, це – складовий комплекс, частини якого взаємопов'язані, взаємодіють, впливають один на одного. Взаємодія, взаємовідношення цих компонентів є динамічним поштовхом для розвитку внутрішньої структури лексичного значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Fleischer Barz*. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / Barz Fleisher. – Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1995. – S. 146–190. 2. *Беляевская Е. Г.* Семантика слова / Е. Г. Беляевская. – М. : Высшая школа, 1981. – С. 44–45. 3. *Комлев Н. Г.* Компоненты содержательной структуры слова / Н. Г. Комлев. – М. : УРСС, 2003. – С. 61–65. 4. *Смирницкий А. Н.* К вопросу о слове / А. Н. Смирницкий // Труды института языкознания. – М., 1954. – С. 182–203. 5. *Уфимцева А. А.* Типы словесных знаков / А. А. Уфимцева. – М. : Высшая школа, 1974. – С. 35–80.

КАЧАНОВСЬКА Т.О.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОПОЗИЦІЯ “АБСТРАКТНЕ/КОНКРЕТНЕ” ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

(на матеріалі сонетів Ж. де Нерваля, Ш. Бодлера, С. Малларме та Ж.-М. де Ередіа та їхніх українських інтерпретацій)

У статті аналізуються семантико-морфологічні характеристики субстантивних однорідних рядів (тобто синтаксичних конструкцій, компонентами яких є однорідні члени речення, виражені іменниками) у французьких сонетах та їхніх українських перекладах, а також вивчаються тенденції, що спостерігаються при відтворенні різних розрядів цих конструкцій у межах дихотомії “абстрактне/конкретне”.

Ключові слова: поетичний переклад, сонет, однорідність, абстрактні назви, конкретні назви.

В статье анализируются семантико-морфологические характеристики субстантивных однородных рядов (т.е. синтаксических конструкций, компонентами которых являются однородные члены предложения, выраженные существительными) во французских сонетах и их украинских переводах, а также изучаются тенденции, наблюдаемые при воссоздании разных разрядов этих конструкций в рамках дихотомии “абстрактное/конкретное”.

Ключевые слова: поэтический перевод, сонет, однородность, абстрактные названия, конкретные названия.

We analyse the morphological characteristics of homogeneous series (i.e., of syntactic constructions consisting of homogeneous members in a sentence) used by French sonneteers and their Ukrainian translators and study the tendencies observed on the rendering into Ukrainian of the dominant group of these constructions.

Key words: poetical translation, sonnet, homogeneity, abstract nouns, concrete nouns.